

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Joh. Witte, Die Christus—Botschaft und die Religionen. Göttingen, Vandenhœck u. Ruprecht 1636. Σελ. 280. (M. 6. Geb. 7,35).

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος βιβλίου, ὅστις τυγχάνει καθηγητῆς τῆς ἱστορίας τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἱεραποστολικῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, ζῶν ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ὁ Χριστιανισμὸς ἀγωνίζεται σκληρὸν ἀγῶνα οὐ μόνον ἐν ταῖς μὴ χριστιανικαῖς χώραις ἐναντίον τῶν ἄλλων ὡς παγκοσμίων χαρακτηριζομένων θρησκευμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐν χώραις τῶς χριστιανικαῖς, ἐν αἷς καὶ ἡ Γερμανία, ἔνθα ὑπάρχει σήμερον ζωηρὰ κίνησις πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ διὰ τῆς λεγομένης «κινήσεως τῆς γερμανικῆς πίστεως», (Deutsche Glaubensbewegung), προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὸν ἀπόλυτον τοῦ Χριστιανισμοῦ χαρακτῆρα, στηριζόμενος ἐπὶ ἐμπεριστατωμένης συγκρίσεως αὐτοῦ πρὸς τὰ εἰρημένα θρησκεύματα.

Τὸ βιβλίον ἀπαρτίζεται ἐκ 14 κεφαλαίων, ὧν ἐν μὲν τῷ α' διατυπύεται τὸ θέμα αὐτοῦ, ἐν δὲ τῷ β' ἀναπτύσσεται τὸ περιεχόμενον τοῦ περὶ Χριστοῦ κηρύγματος. ἐν τῷ γ' ὑποδεικνύεται ἡ ὀρθὴ χρησιμοποίησις τοῦ περὶ Χριστοῦ κηρύγματος ὡς ἱεραποστολικὸν καθήκον, ἐν τῷ δ' ἐξετάζονται αἱ μαρτυρίαι τῆς Κ. Διαθήκης περὶ τῶν ἄλλων θρησκευμάτων, ἐν τῷ ε' αἱ σχετικαὶ μαρτυρίαι τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, ἐν τῷ ς' παρατίθενται αἱ σχετικαὶ γνώμαι τῶν μεταρρυθμιστῶν, ἐν τῷ ζ' ὁ λόγος περὶ τῆς ἐναντι τοῦ προβλήματος «χριστιανισμὸς καὶ θρησκεύματα» στάσεως τῆς μετέπειτα διαμαρτυρομένης θεολογίας μέχρι σήμερον, ἐν τῷ η' καθορίζεται ὁ τρόπος τῆς διαπραγματεύσεως τοῦ θέματος ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἐφεξῆς δ' ἀπὸ τοῦ θ'—ιβ' κεφ. ἐξετάζεται ἡ πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν σχέσις τῶν παγκοσμίων λεγομένων θρησκευμάτων (Κομφουκιανισμοῦ, Ἰσλαμισμοῦ, Χινδουῖσμοῦ, Βουδδισμοῦ), ἐν τῷ ιγ' ἡ πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν σχέσις τῆς λεγομένης «γερμανικῆς πίστεως» καὶ ἐν τῷ ιδ' συνάγεται τὸ συμπέρασμα τῆς ὄλης ἐρεῦνης ταύτης. Ἐπακολουθεῖ παράρτημα, ἔνθα ἀσκεῖται κριτικὴ ἐπὶ τῶν σχετικῶν γνωμῶν ἐνίων ἐκ τῶν νεωτέρων ἐπιφανῶν θεολόγων (R. Seeberg, M. Kähler, P. Althaus, J. Richter, M. Schlunk, H. Schomerus, K. Heim, Em. Brunner).

Τὸ συμπέρασμα τῆς ὄλης ἐρεῦνης εἶναι ἐν ὀλίγοις τὸ ἐξῆς: Πᾶσαι αἱ ἀνθρώπινοι θρησκείαι, μὴδ' αὐτῶν τῶν εἰς ὕψιστον βαθμὸν ἐξειλιγμένων ἐξαιρουμένων, δὲν περιέχουσιν ἄλλο τι εἰμὴ προαίσθησιν περὶ τῆς ὑπάρξεως Θεοῦ, ἀνευ ὁμῶς γνώσεως τοῦ ποιοῦ καὶ τῆς πρὸς τὸν ἀνθρώπου σχέσεως αὐτοῦ, κατὰ τάλλα δὲ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν εἶναι πλάνη καὶ διαφθορὰ καὶ μόνον ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ ὑπάρχει ὁ Θεός, ἄρα δὲ καὶ ἡ σωτηρία. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο καὶ τὸ δλον μετὰ χειρας ἔργον ἐννοεῖται κάλλιον, ἐὰν ληφθῇ πρὸ ὀφθαλμῶν, ἔτι ὁ συγ-

γραφεὺς, ὅστις διατελεῖ ὑπὸ τὴν προφανῆ ἐπίδρασιν τοῦ Karl Barth, (ἦν ἄλλως τε καὶ αὐτὸς ἐπανελλημμένως ὁμολογεῖ), δὲν δέχεται τὴν λεγομένην «φυσικὴν θεολογίαν». Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἐπίθεσις αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ συγγραφέων (ἐκτός τοῦ Τερτυλλιανοῦ), ὡς νοθευσάντων δῆθεν τὸ Εὐαγγέλιον διὰ τῆς νοσησαρχικῆς (φιλοσοφικῆς) ἀντιλήψεως αὐτοῦ. Δὲν ἀμφισβῆλομεν, ἔτι ἡ περὶ τῶν πατέρων κρίσις τοῦ σ. θά ἦτο δικαιότερα, ἐὰν θά εἶχε προηγηθῆ βιβλιόγραφα αὐτῶν γνώσις. Ὅμως, παρὰ τὴν ἀδικίαν ταύτην κρίσιν καὶ ἄλλας τινὰς ὑπερβολὰς, εἰς ἃς ἐξῴθει τὸν σ., πρὸς τοὺς ἄλλοις, καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀρνησις τῆς φυσικῆς θεολογίας, τὸ βιβλίον τοῦτο, ὅπερ τυγχάνει προῖον ἀντιδράσεως ζωηρᾶς κατὰ τῆς ἐπικρατησάσης μέχρι πρότινων ἐτῶν ἐν τῇ προτεσταντικῇ θεολογίᾳ ἀχαλινώτου ἐξελιξιαρχικῆς θρησκευολογικῆς μεθόδου, ἀποτελεῖ πολὺτιμον βοήθημα εἰς τὴν συγκριτικὴν μελέτην τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ ἄλλα θρησκευύματα, καὶ μάλιστα ἐν τῇ σχέσει αὐτοῦ πρὸς τὴν λεγομένην κίνησιν τῆς γερμανικῆς πίστεως, καὶ ὑπεράσπισιν τοῦ ἀπολύτου χαρακτῆρος τοῦ Χριστιανισμοῦ οὐκ εὐκαταφρόνητον.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

H. S. Nyberg, Studien zum Hoseabuch. Zugleich ein Beitrag zur Klärung des Problems der Textkritik. Uppsala. 1935 (σ. 144).

Ἡ μετὰ χεῖρας πραγματεία τοῦ διακεκριμένου Σουηδοῦ σημιτιστοῦ Nyberg, καθηγητοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Οὐψάλης, ἀποτελεῖ ἀξίαν πολλῆς προσοχῆς προσπάθειαν πρὸς νέον προσανατολισμὸν τῆς κριτικῆς τῆς κειμένου τῆς Η. Διαθήκης ἐπὶ τῇ βάσει φιλολογικῶν τε καὶ θρησκευολογικῶν παρατηρήσεων εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ὡσηε καὶ εἰς τοὺς ψαλμοὺς 16 καὶ 82 κατὰ τὸ Μασορ. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους παρατηρουμένην παρὰ πολλοῖς κριτικοῖς ὑπερτίμησιν (κατ' αὐτὸν) τῆς κριτικῆς ἀξίας τοῦ κειμένου τῶν Ο', ὁ Nyberg ὑπερτονίζει τὴν σπουδαιότητα τοῦ Μασοριτικοῦ κειμένου, χωρὶς νὰ παραγνωρίζῃ ἐντελῶς τὴν ἀξίαν τῆς σπουδῆς καὶ χρήσεως τῶν ἐπὶ τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου στηριχθεισῶν παλαιῶν μεταφράσεων τῆς Η. Δ. Καίτοι δὲν συμφωνοῦμεν πρὸς τὰς προϋποθέσεις τοῦ συγγραφέως, πρὸς τοὺς ἄλλοις, ὑποτιμώντος τὴν ἀξίαν τῶν ἐβραϊκῶν προτύπων, ἐφ' ὧν ἐστηρίχθη ἡ μετάφρασις τῶν Ο', περιορίζοντος εἰς τὸ ἐλάχιστον τὴν συγγραφικὴν λογοτεχνικὴν δρᾶσιν παρὰ τῷ προαιχμαλωσιακῷ Ἰσραὴλ καὶ ὑπερτιμώντος μετὰ τοῦ Gunkel καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ τὸν παράγοντα τῆς προφορικῆς παραδόσεως ἐν τῇ γενέσει τῶν βιβλίων τῆς Ἀγ. Γραφῆς, (formgeschichtliche Methode) καὶ ἂν καὶ ἀμφισβητοῦμεν τὸ δάσιμον πολλῶν ἰσχυρισμῶν αὐτοῦ, ἔμως ὀφείλομεν νὰ ἐμολογησώμεν τὴν λεπτότητα, τὴν ἐμβριθείαν καὶ τὴν ὀρθότητα πολλῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ, δι' ὧν νέον φῶς πίπτει ἐπὶ τοῦ πολυπαθοῦς καὶ δυσνοήτου κειμένου τοῦ προφήτου Ὡσηε, ἔστω καὶ ἐὰν μὴ εἶναι αὐταὶ ἱκαναὶ νὰ μειώσωσι τὴν κριτικὴν ἀξίαν τοῦ κειμένου τῶν Ο' ἐν τῷ συνόλῳ

θεωρουμένου καὶ νὰ δικαιώσωσιν ὑπερβολικὴν ὑπερτίμησιν τοῦ Μασορ.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

J. Schmidt, Studien zur Stilistik den alttestamentlichen Spruchliteratur (Alttestam. Abhandlungen, von A. Schulz XIII, 1.) 1936. Münster, Aschenborff. Σελ. XII + 76 (M. 3, 10).

Ἡ παροιμιακὴ γραμματεία τῆς Παλ. Διαθήκης ἀποτελεῖ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑποκείμενον ζωηρᾶς ἐρεύνης, συγκρινομένου τοῦ περιεχομένου αὐτῆς πρὸς τὰ ἀνακαλυφθέντα παράλληλα μνημεῖα τῆς παλαιᾶς ἀνατολικῆς ποιήσεως, μάλιστα τῆς αἰγυπτιακῆς καὶ ἀκκαδικῆς. Ἐν δὲ τῇ μετὰ χεῖρας ἐνδιαφερόσῃ μονογραφίᾳ ἐξετάζεται συγκριτικῶς κυρίως ἢ μορφή τῆς διβλικῆς παροιμιακῆς ποιήσεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἄλλας σχετικὰς ἐργασίας, αἵτινες ἐστρέφοντο κυρίως περὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Μετὰ εἰσαγωγὴν (σ. 1—11), ἐνθα ἐξετάζονται γενικά τινα ζητήματα, ὡς τὰ περὶ τῆς ἑτυμολογίας, τῆς ἐκτάσεως καὶ τοῦ ὕφους τοῦ Maschal, ὁ συγγραφεὺς ἀσχλεῖται περὶ τὴν ὕψην τοῦ Maschal (12—33), τὴν γλῶσσαν, τὴν σύνταξιν καὶ τὸ ὕφος τῆς παροιμιακῆς γραμματείας (34—66), περὶ τὸ λογοτεχνικὸν εἶδος τῆς παροιμιακῆς γραμματείας τῆς Π. Δ. (67—68) καὶ περὶ τὴν σχέσιν τῆς γραμματείας ταύτης πρὸς τὴν ἀνατολικὴν τοιαύτην γραμματεῖαν καὶ δὴ καὶ τὴν αἰγυπτιακὴν ἐξ ἐπόψεως τῆς μορφῆς αὐτῆς (68—74). Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὄλης εὐσυνειδήτου ἐρεύνης εἶναι, ὅτι παρὰ τὴν ὑπὸ ἄλλων λογοτεχνικῶν τῆς Π. Δ. εἰδῶν ἀσκηθεῖσαν ἐπίδρασιν, δικαιούται τις νὰ ἐμίλῃ περὶ ἰδιαιτέρου ὕφους τῆς παροιμιακῆς γραμματείας τῆς Π. Διαθήκης καὶ ὅτι, παρὰ τὴν ὑπάρχουσαν συνάφειαν τῆς γραμματείας ταύτης πρὸς τὴν αἰγυπτιακὴν, διαπιστοῦνται καὶ ἱκαναὶ διαφοραὶ, μάλιστα περὶ τὴν διαμόρφωσιν στροφῶν καὶ τὴν κατασκευὴν μεγαλυτέρων ἐνοτήτων.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Jos. Ziegler, Dulcedo Dei. Ein Beitrag zur Theologie der griechischen und lateinischen Bibel. (Alttest. Abhandlungen, herausg. von Prof. A. Schulz XIII, 2. 1937. Münster. Aschendorff Σελ. VIII+107 (M. 4, 40).

Ἡ ἰδέα περὶ τῆς «γλυκύτητος» τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ (Dulcedo Dei, Dulcebo Christi), ἥτις σπουδαιότατον μέρος διαδραματίζει παρὰ τοῖς μυστικοῖς ἐν τῇ παλαιᾷ Ἐκκλησίᾳ καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους (πρβ. καὶ τὰ τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων «οἶμοι γλυκύτατατε Ἰησοῦ», «Ἰησοῦ γλυκύτατα» κλπ), καὶ ὅμως δὲν ἀξιούται πάσης τῆς ἀπαιτουμένης προσοχῆς ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν, ἔχει τὰς ρίζας αὐτῆς ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ. Ἀκριβῶς δ' ἡ ἀνεύρεσις τῶν διβλικῶν ριζῶν τῶν ἐκφράσεων τούτων ὑπῆρξεν ὁ σκοπὸς τῆς μετὰ χεῖρας περισπουδάστου πραγματείας τοῦ ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ τῆς Βραουνσβέργης (Πρωσο) καθηγητοῦ τῆς ἐρμηνείας τῆς Π. Διαθ. J. Ziegler, ἣν οὗτος διαίρει εἰς δύο μέρη. Καὶ ἐν μὲν τῷ α' μέρει ἐξετάζει τὴν ἰδέαν

περὶ τῆς «γλυκύτητος τοῦ Θεοῦ» ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ, τῇ τε Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ, διονυχίζει μετὰ πάσης ἐπιμελείας πάντα τὰ χωρία ἑσα, εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως, ἀναφέρονται εἰς αὐτήν, ἐν δὲ τῷ β' παρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἰδέας ταύτης ἐν τῇ παλαιᾷ ἐκκλησιαστικῇ γραμματείᾳ, μάλιστα τῇ λατινικῇ. Ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ εἰς μάτην ἀναζητεῖ τις τὴν παραστάσιν τῆς γλυκύτητος τοῦ Θεοῦ, ἐξαιρέσει τοῦ χωρίου τῆς Σοφ. Σολομῶντος ις' 21, ὑπάρχουσιν ὅμως ἐν αὐτῇ προβαθμίδες τῆς ἰδέας ταύτης (γλυκύτης τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ, τῆς θείας σοφίας, εὐωδία τῆς σοφίας κττ). Σπουδαιότατον ἐπίσης χωρίον συντέλεσαν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς παραστάσεως ταύτης εἶναι τὸ τοῦ ψαλμοῦ λγ' (Ο') 9 «γεύσασθε καὶ ἴδετε διὸ χρηστὸς ὁ Κύριος» (πρβ. γ' καὶ Α' Πέτρ. β' 3), ἔνθα διὰ τοῦ «χρηστὸς» μεταφράζεται, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Π. Δ. τὸ ἕβρ. tob, τῶν ἑβραϊκῶν tuh, tob, toba ἀποδιδομένων πολλάκις παρὰ τοῖς Ο διὰ τοῦ χρησιότης. Ἐξ ἄλλου τὸ χρηστὸς ἐχρησίμεισε καὶ ὡς γέφυρα πρὸς τὰ λατινικὰ suavis καὶ dulcis, ἐξ ὧν προήλθον τὰ suavitas καὶ dulcedo. Ἐπὶ τῇ βάσει ἀορίστων χωρίων τῆς Π. Δ. διεμορφώθη εἶτα ὑπὸ παλαιῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ συγγραφέων, μάλιστα τοῦ Ὁριγένους, τοῦ Ἰππολύτου, Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου καὶ τοῦ Αὐγουστίνου ἡ ἰδέα περὶ τῆς γλυκύτητος τοῦ Θεοῦ. Ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν πηγῶν ὁ σ. χρησιμοποιοῖ ἀφθόνως τὴν ὑπάρχουσαν βιβλιογραφίαν, ἀποδεικνύει δὲ καὶ αὐτοτέλειαν κρίσεως. Ἡ πραγματεία αὕτη, πρὸς τῇ μεγάλῃ σπουδαιότητι, ἣν ἔχει διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τοῦ ὄρου καὶ τῆς ἐννοίας τῆς γλυκύτητος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ βιβλικῇ καὶ χριστιανικῇ γραμματείᾳ, ἐνδιαφέρει πολὺν καὶ τὸν ἐρευνητὴν τῆς ἑλληνικῆς Βίβλου, καθ' ὅσον ὑποδεικνύει τὴν ἀξίαν τῆς θεολογίας τῆς Βίβλου ταύτης, ἧς τὸ ἔδαφος καὶ διαφωτίζει τυχτικῶς. Ὡς δὲ παρατηρεῖ ὀρθῶς ὁ συγγραφεὺς «ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ Βίβλος ὑπὸ τὴν γλωσσικὴν αὐτῶν μορφήν προϋποθέτουσιν ἰδιαιτέραν θεολογίαν τῶν μεταφραστῶν αὐτῶν, ἧτις διεμόρφωσε τὰς μεταφράσεις ταύτας, ἵνα πάλιν ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὴν θεολογίαν τῶν ἀναγνωστῶν καὶ ἐρευνητῶν τῆς Βίβλου». Τέλος εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο, ἐάν ἡ παρακολούθησις τῆς ἐξελίξεως τῆς ἰδέας περὶ τῆς γλυκύτητος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησιαστικῇ γραμματείᾳ ἐγένετο ὑποκείμενον ἰδίας ἐρεύνης παρ' ἡμῖν, καθ' ὅσον ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης γραμματείας ἀσχολεῖται μᾶλλον περὶ τὴν λατινικὴν ἐκκλησιαστικὴν γραμματείαν.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Nik. von Arseniew, Der urchristliche Realismus und die Christenheit der Gegenwart. Zweiter Teil. Bärenreiter Verlag, Kassel. 1935 Σελ. 75.

ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἔ ἐν Βαρσοβίᾳ, Ῥώσος τὴν καταγωγὴν, καθηγητῆς τῆς θεολογίας Ν. Arseniew δημοσιεύει πέντε συντόμους μελέτας αὐτοῦ, αποτελούσας περίληψιν ἄλλων ἰδικῶν του ἐκτενεστέρων καὶ τοποθετουμένων ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς ἀμοιβαίας συμπληρώσεως τῶν διαφόρων χριστιανικῶν

ἐκκλησιῶν. Ἐκ τῶν μελετῶν τούτων ἡ μὲν πρώτη ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν (σ. 7—23), ὅσα ἐμφανίζεται αὕτη σήμερον κυρίως ἐν τῇ μαρτυρικῇ ῥωσικῇ ἐκκλησίᾳ, ἡ δὲ δευτέρα εἰς τὴν παρὰ τοῖς συγχρόνοις ἀγγλικανοῖς δεσπόζουσαν «θεολογίαν τῆς ἐνανθρωπήσεως» τοῦ Θεοῦ Λόγου (24—37), ἡ τρίτη εἰς τὴν σύγχρονον γερμανικὴν κίνησιν τῆς «ὑψηλῆς» λεγομένης ἐκκλησίας (38—50), ἡ τετάρτη εἰς τινὰ τῶν ἐν τῇ συγχρόνῳ ῥωμαιοκαθολικῇ θεολογίᾳ παρατηρουμένων ρευμάτων, μάλιστα δ' εἰς τὴν λειτουργικὴν λεγομένην κίνησιν αὐτῆς (51—58), καὶ ἡ πέμπτη εἰς τὴν «οἰκουμενικὴν» λεγομένην κίνησιν καὶ κυρίως εἰς τὴν λεγομένην κίνησιν τῆς ὁργανώσεως «πίστεως καὶ δικαιοσύνης» (59—69). Τέλος ἐπισυνάπτεται παράρτημα περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ῥώσου ἀρχιεπισκόπου τοῦ Ἀρχαγγέλου Ἀντωνίου (71—75).

Ὁ συγγραφεὺς διατελὼν ἐπὶ τὴν ἐπίδρασιν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τοῦ Ῥώσου φιλοσόφου Scoloniow, θέλει διὰ παραθέσεως χωρίων μάλιστα ἐκ τῶν λειτουργιῶν καὶ ἐκ τῆς ὑμνογραφίας τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐκπροσωπεῖ κυρίως τὸν χριστιανισμὸν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, οὗ τὸ σύνθημα εἶναι τὸ «ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ» καὶ «ἡ ἀγάπη». Χωρὶς νὰ συμμεριζώμεθα πλήρως οὕτε τὴν τοιαύτην μονομερῆ ἐξέτασιν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας οὕτε τὸν ἀσυγκράτητον ἐνθουσιασμὸν τοῦ συμπαθοῦς συγγραφέως διὰ τὴν κίνησιν τῆς ὁργανώσεως Faith and Order καὶ παρὰ τὴν λύπην ἡμῶν διὰ τὴν λαθάνουσαν ἀδικον δυσμένειαν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν καὶ θεολογίαν, ἀντιπροσώπους τινὰς τῆς ὁποίας μέμφεται ἐπὶ σχολαστικῇ τῆς πίστεως συμπτύξει (ὡς φαίνεται διότι δὲν συμμερίζονται τὴν ἔναντι τῶν ἑτεροδόξων ὑπέρμετρον εὐρυκαρδίαν αὐτοῦ ἐν τοῖς ζητήμασι τῆς πίστεως), ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν τὴν θερμότητα τοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν πολυμάθειαν, ἥτις διακρίνει καὶ τὰς μελέτας ταύτας καὶ νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ πρὸς τὴν κοινὴν ἡμῶν μητέρα Ἐκκλησίαν, τοὺς θησαυροὺς τῆς ὁποίας ἀδύνατον καὶ οὐχὶ ἀκάρπως ἐργάζεται νὰ γνωστοποιῇ εἰς τοὺς ἑτεροδόξους.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

✕ Protopresviterul Dr. Gheorghe Ciuhandu, Episcopii Samuil Vulcan si Cherasim Rat. Pagini mai ales din Istoria Romanilor Criseni (1830-40), Arad 1935, σ. 701.

Ἐν τῇ εὐρείᾳ ταύτῃ μελέτῃ ὁ αἰδεσιμώτατος Πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Ciuhandu διαπραγματεύεται περὶ τοῦ Σαμουήλ Vulcan Ἐπισκόπου Oradea καὶ Γερσίου Rat Ἐπισκόπου Ἀράδ συγκεντρώσας περὶ τὰ πρόσωπα τῶν ἀντιθέτων τούτων Ἱεραρχῶν σελίδας ἐκ τῆς Ἱστορίας τῶν Ρωμούνων τῆς Crisana (Τρασυλθανίας) κατὰ τὰ ἔτη 1830—40. Τὸ ἔργον ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ρωμανικῆς Ἀκαδημίας, ὁμολογουμένως δὲ περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὴν Ρουμανικὴν ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν. Ὁ αἰδεσιμώτατος συγγραφεὺς δηγυρόμενος ὑπὸ τῆς εὐρυμαθείας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἱκανότητος παρέστησαν ἐν

τῆ ἔργῳ αὐτοῦ ζωηροτάτην εἰκόνα τῆς πάλης τῶν ὀρθοδόξων Ρωμούνων κατὰ τῆς ὑπὸ τῶν Οὐγγρων ὑποστηριζομένης καθολικῆς προπαγάνδας. Ἐχρησιμοποίησε πρὸς τοῦτο πλουσιώτατον καὶ ἀγνωστον μέχρι τοῦδε ὕλικόν ἕπερ μεθ' ὑπομονῆς συνέλεξε καὶ ἐστήριξεν ἐπ' ἀποδεδειγμένων μαρτυριῶν. Ὡς δὲ ἀποδεικνύει ἐν ἀρχῇ τῆς πραγματείας, ἐδέησε νὰ παρακάμψῃ μεγάλας δυσχερείας ἐν ταῖς ἐρεῦναις τῶν Ἀρχείων τοῦ Ἀράδ καὶ τοῦ Βανάτου, τῆς Βιέννης καὶ Βουδαπέστης τοῦ Κάρλοβιτς καὶ ἄλλων. Διήρῃσε δὲ τὴν πραγματείαν εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιλαμβάνει τὴν ἱστορικὴν ἔκθεσιν (σελ. 1—384) τὸ δὲ δεύτερον περιέχει 186 κείμενα (σελ. 385—633). Διὰ τὴν πληρεστέραν παράστασιν τῶν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἀγώνων τῶν ρωμούνων ὀρθοδόξων συνεκτίθεται καὶ ἡ πολιτικὴ ἱστορία καὶ ἡ καθόλου κατάστασις τῆς Τρασυλβανίας καὶ Δαλματίας ὡς καὶ ἡ συστηματικὴ ὀργάνωσις τῆς καθολικῆς προπαγάνδας. Ἐκ τῶν μέσων, ἅτινα αὕτη μετεχειρίσθη ἦσαν ἡ ἐπιβολὴ τῆς οὐγγρικῆς γλώσσης ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων ρωμούνων, ὁ ἐκμαγιαρισμὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν παιδῶν, ἡ τῆς Γρηγοριανῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ ἡμερολογίου καὶ ἐν γένει αἱ καταπίεσεις ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων Ἐπισκόπων λοιπῶν κληρικῶν καὶ τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ, ἰδίᾳ δὲ τῶν δουλοπαροικίων ἐν Οὐγγαρῖα. Διὰ μακρῶν περιγράφεται ἡ οὐνιτικὴ δρᾶσις τοῦ Συμεὼν Vulcan καὶ ἡ κατ' αὐτῆς ἀντίδρασις τοῦ Μητροπολίτου Στεφάνου Stratimirovici καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Γερασίμου Rat, καὶ ἡ εἰς τὴν οὐνίαν ἀποσκίρτησις πολλῶν ἱερέων. Ἀντιπαρατίθεται δὲ πρὸς τὴν δρᾶσιν τοῦ Συμεὼν Vulcan ἡ ἐξαιρετικὴ ἡ δρᾶσις τοῦ Γερασίμου Rat, ἰδίως ἐν τῷ δ' κεφαλαίῳ ἐν ἣ ἐκτίθεται ἡ καθόλου θρησκευτικὴ κατάστασις τῆς Ἐπαρχίας Ἀράδ, ὡς καὶ ἡ καθόλου πολιτεία τοῦ Κλήρου καὶ ἡ ζωὴ τοῦ λαοῦ. Περαιτέρω δὲ μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς ζωῆς τοῦ Συμεὼν Vulcan κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας αὐτοῦ, θανόντος τῇ 25 Δεκεμβρίου 1839 ἐν ἡλικίᾳ 81 ἐτῶν, περιγράφεται ἡ ἐθνικὴ ἐξέγερσις τῶν Ρωμούνων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, τῆς ἐποχῆς ἐκτὸς ἄλλων ἐνεργῶς μετέσχεν ὁ Γεράσιμος Rat. Ἐν τέλει τῆς ἀρίστης πραγματείας ἀντιπαρατίθενται αἱ ζωηρῶς ἀντίθεται πρὸς ἀλλήλας εἰκόνες ἃς παρουσιάζουσιν αἱ δύο Ἐπισκοπαὶ ἃς διηύθυνεν ὁ Συμεὼν Vulcan ὡς συντελεστῆς τῆς καθολικῆς προπαγάνδας διὰ τῆς οὐνίας καὶ ὁ Γεράσιμος Rat ὡς ὑπέρμαχος τῆς ὀρθοδοξίας. Ὁ ἐλλογιμώτατος συγγραφεὺς τῆς πραγματείας Πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Ciuhanhu ἀναλαβὼν νὰ ἐκθέσῃ τὴν ἱστορίαν μόνον δέκα ἐτῶν παρουσίας καταπληκτικὸν ὄγκον παρατηρήσεων καὶ διεφώτισεν ἐποχὴν ὀλόκληρον.

X.

Tit. Si medrea Episcopul Hotinului, Viata Sfântului Nifon, Patriarhul Constantinopolului «Biserica Orthodoxa Romana», LV, 5. 6., 1937—299. Ὁ Πατριάρχης Κρόλεως Νήφων Β' Πελοποννήσιος, ὦν καὶ λόγιος, μονάσας δὲ ἀλλαχοῦ τε καὶ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει ἐχρημάτισε μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοῦ ἔτους πιθανῶς 1480 μέχρι Νοεμβρίου τοῦ 1486, δτ' ἐξελέγη τὸ α' Πατριάρχης. Ἀδίκως ὁμως κα-

τηγορηθεὶς ἐξεβλήθη τοῦ θρόνου καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν πρὸς τῆς Σωζοπόλεως Μονὴν τοῦ τιμίου Προδρομοῦ. Μετὰ τῆς παραίτησιν τοῦ Μαξίμου δ' (1491—1497) ἐκλήθη καὶ πάλιν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον (1497—1498) ἐν ὄμῳ ἔτος παραμείνας ἐν αὐτῷ καὶ διαβληθεὶς ἐπαύθη καὶ ἀπεσύρθη κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς Ἀδριανούπολιν εἶτα δὲ εἰς Βλαχίαν, ὅπου προσελήφθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Ράδουλ τοῦ Μεγάλου, γνωρίσαντος αὐτὸν κατὰ τὴν εἰς Ἀνδριανούπουλιν μετάδασιν. Ἐν Βλαχίᾳ εἰργάσθη λαμπρῶς ὡς διδάσκαλος καὶ κήρυξ τοῦ θεοῦ λόγου, ἀλλ' ἐλέγξας παρανομίαν τοῦ Ραδούλου ἀπεμακρύνθη ἐκ Βλαχίας. Ἐπανακάμψας εἰς Ἅγιον Ὅρος ἐξελέγη τῷ 1502 τὸ γ' Πατριάρχης ἀλλὰ δὲν ἀπεδέχθη. Ἐξῆσε δὲ βίον ἀσκητικώτατον καὶ ἕσον, διὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐτίμησεν αὐτὸν ὡς ἅγιον. Ἐδιογράφησεν αὐτὸν ὁ Γαβριὴλ «Πρῶτος» τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὡς ἦτο δὲ ἐπόμενον ἡ διογραφία αὐτοῦ προὐκάλεσεν ἐνδιαφέρον μέγα τῶν ρουμάνων ἐπιστημόνων. Μετάφρασις αὐτῆς εἰς τὴν Ρουμανικὴν γλῶσσαν ἐξεδόθη ἐπανειλημμένως (1865. 1882), ὁ δὲ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Τίτος Simedrea ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐκδόσει ποιεῖται διαφόρους κριτικὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ κειμένου. Ὁ Βίος τοῦ ἁγίου Νήφωνος ἀποτελεῖ ἀρχαίαν πηγὴν ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Βλαχίας καὶ τὴν ἐν αὐτῇ Ἐκκλησίαν.

X.

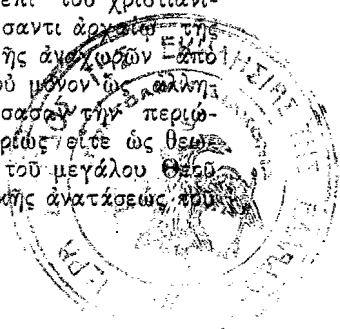
Anton D. Velcu, Contributii la studiul crestinismului daco-roman, sec. I-IV a Cr. Bucuresti 1936. Ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ μελέτῃ (σ. 74) ἀποτελούσῃ συμβολὴν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξὺ τῶν Δακο-Ρωμάνων ἀπὸ τοῦ α' μέχρι τοῦ δ' αἰῶνος συνεκεντρώθησαν πᾶσαι αἱ σχετικαὶ εἰδήσεις, ταύτας δὲ συνεπλήρωσεν ἐν ἐκκενεῖ διδύμογραφίᾳ ἐ κ. E. Condurachi «Bis. Orth. Romana», LV, 5, 6, 1937, σ. 350-363.

X.

Mondérest Claude, Le Symbolisme de Clement d'Alexandrie «Recherches de Science Religieuse» Tome XXVI, 2. Paris, 1936. p. 158—180.

Ἄξιοπρόσεκτος πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἡ εὐσύννοπος, πλὴν σαφῆς καὶ ἐξαντλητικὴ τοῦ θέματος ἀπὸ τῆς γενικωτέρας καὶ θεωρητικῆς ἀπόψεως αὐτοῦ, μελέτη τοῦ κ. Cl. Mondérest περὶ τοῦ Συμβολισμοῦ παρὰ τῷ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ, ἥτις ἐδημοσιεύθη τελευταίως ἐν τῷ περιοδικῷ «Recherches de science Religieuse».

Δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης παρέχεται λύσις εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ συμβολισμοῦ παρὰ τῷ πρώτῳ ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ ἐδάφους ἐν συγγραφικῇ συστηματικότητι δράσαντι ἀρχαίως τῆς Ἀλεξανδρείας διδασκάλῳ. Διότι ὁ συγγραφεὺς αὐτῆς ἀντὶ τῶν ἀπὸ ὀρθῆς ἀπόψεως ἐκδέχεται τὸν συμβολισμὸν τοῦτον οὐ μόνον ὡς ἀσκητικὸν ἢ συμβολικὴν ἀλληγορίαν, τὴν χαρακτηρίσασα τὴν περιώνυμον Ἀλεξανδρινὴν χριστιανικὴν Σχολήν, ἀλλὰ κυρίως εἶτε ὡς θεωρίαν τῆς θρησκευτικῆς γλώσσης γενικῶς ὡς λόγου τοῦ μεγάλου Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἢ καὶ ὡς ἐκφράσεις τῆς ψυχικῆς ἀνατάξεως, ἢ

ταπεινοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν ἢ περὶ τοῦ Θεοῦ, εἴτε ὡς ἀπλὴν ἐκφραστικὴν μορφήν, ἐφ' ὅσον καὶ κατὰ τὸν Κλήμεντα «σημαίνει τὸ σύμβολον ὡς κεκόσμηται τὰ θεῖα.» (Στρωμ. V, 45.3).

Ὁμολογουμένως παρὰ τῆ πολυῖστορι Κλήμεντι, οὕτως ἀντιλαμβανομένη «τὸ συμβολικὸν εἶδος» (Στρωμ. II 1.2), ὡς «τὴν ἀλήθειαν τὴν ἐγγράφως τὰ ἄγραφα δηλοῦσαν» (Στρωμ. I, 10.1), ἀμιλλᾶται ἢ πολυεῖδεια τῶν πραγματευομένων θεμάτων πρὸς τὴν προσπάθειάν του, ὅπως τὸ ἄξιον πολλοῦ θαυμασμοῦ πολυποίκιλλον καὶ ἀστείρευτον ὕλικόν τῶν γνώσεών του ὑποδύηται τὰς παραστατικωτέρας καὶ οὐχὶ σπανίως τὰς ἐναργεστάτας ἐκφράσεις. Οὕτως ἐξηγεῖται, ὅτι εἰς πάντα σχεδὸν τὰ διασωθέντα συγγράμματά του, ἰδίᾳ δὲ εἰς τοὺς Στρωματεῖς του ὡς φιλοσοφικὸν καὶ εἰς τὸν Παιδαγωγόν του ὡς διδακτικὸν ἔργον, εὕρσκει ἢ δι' εἰκόνων καὶ ὑποδείγματων, «ἅτινα μέγιστον μέρος τῆς ὁρθῆς εἰσι διδασκαλίας» (Παιδ. III, 8) ἀλληγορικῆ συμβολολογία ἀνετον τὴν διὰ πλωσίν της.

Ὁ συγγραφεὺς μετ' εὐσυνείδητον ἐπεξεργασίαν καὶ συστηματικὴν παράθεσιν τοῦ παρεχομένου παρὰ τοῦ Κλήμεντος σχετικοῦ ὕλικου καὶ ἐν ὄψει ἔχων τὰς ἐκδοθείσας ἀχρι τοῦδε (πλὴν τῶν I. M. Tsermoulas, Die Bildersprache des Klemens Alexandrinus, Kairo 1935 καὶ I. Δ. Φραγκοῦλη, Ἡ συμβολικὴ τῶν ἀριθμῶν παρὰ τῆ Κλήμεντι τῆ Ἀλεξανδρεῖ, («Θεολογία» 1935) ἐργασίας ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ὕφους, τῆς ἐρμηνευτικῆς καὶ ἄλλης σημασίας τῶν ἔργων τοῦ Κλήμεντος κατέληξεν εἰς εὐστοχάτατα ἐπὶ τοῦ παρ' αὐτοῦ χρησιμοποιουμένου συμβολισμοῦ συμπεράσματα.

Κατὰ τὸν συγγραφέα ὁ Κλήμης μᾶς παρέχει πλήρη θεωρίαν τοῦ συμβολισμοῦ. Πράγματι, ἂν καὶ ἀμεθόδως, ἵνα δὲ μεταχειρισθῶμεν τὴν ἰδίαν φράσιν του «διασποράδην καὶ διερριμένως», ἐγκαταστειρῇ ὁ Κλήμης καὶ τὰς ἐπὶ τοῦ συμβολισμοῦ σκέψεις του, διότι «δυσμεταχειριστότατος ὁ περὶ Θεοῦ λόγος ἐστίν» (Στρωμ. V, 81.4), ἐν τούτοις ἐξήντηλησε τὸ περὶ συμβολικῆς γλώσσης θέμα μετὰ ζωνῆρας καὶ θαυμαστῆς ἀξιοῦν καὶ διεπραγματεύθη τοῦτο ἐν ἀληθῶς φιλοσοφικῇ πνεύματι, μεταχειρισθεὶς τὴν θεολογικὴν γλῶσσαν οὐχ ὡς «οἱ θεολογήσαντες δάρβαροι τε καὶ ἔλληνες, οἵτινες τὰς μὲν ἀρχὰς τῶν πραγμάτων ἀπεκρύψαντο, τὴν δὲ ἀλήθειαν αἰνίγμασι... καὶ συμβόλοις παραδεδώκασιν» (Στρωμ. V. 21.4).

Χρησιμοποιῶν τὴν συμβολικὴν μέθοδον πρὸς ἐξωτερικεῖσιν τῆς θεολογικῆς σκέψεως καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας, πράττει τοῦτο ἐκ θετικοῦ ἀπολογητικοῦ πνεύματος καὶ οὐχὶ πρὸς ἀνεύρεσιν εὐφυλογικῆς λύσεως εἰς τὰς προβαλλομένης ἀπορίας εἴτε παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως εἴτε παρ' ἄλλων ἐρμηνευτῶν τῆς Γραφῆς. Μέχρι τοῦ Κλήμεντος ἡ συμβολικὴ ἐρμηνεία ἐνεφανίζετο ὡς αὐθόρητος, φυσικὴ μέθοδος ἐρμηνείας. Ἀπ' αὐτοῦ καθίσταται μέθοδος λογικῆ, διότι ἀναζητεῖ νὰ δικαιολογή τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἐπεξηγῶν τὴν συμβολικὴν ἀναγκαιότητα ἐφ' ὅσον «πᾶσα σοφία παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ μετ' αὐτοῦ ἐστίν εἰς τὸν αἰῶνα» (Στρωμ. I, 4,5).

Ὁ συμβολισμὸς ἐνδιαφέρει κυρίως, ἂν μὴ μοναδικῶς τὸν Κλήμεντα, διότι οὗτος φαίνεται εἰς αὐτὸν ἀπαραίτητος πρὸς τὴν πληρεστέραν κατανόησιν καὶ τὴν ἐπωφελεστέραν χρησιμοποίησιν τῆς Γραφῆς. Ὁρθῶς ὁ συγγραφεὺς συμφωνῶν μετὰ τοῦ κ. M. Munk συγγράφαντος ἐσχάτως «*Untersuchungen über Clemens von Alexandrien. Stuttgart*» (1934) καὶ ἀντιτιθέμενος πρὸς τὰς γνώμας τοῦ κ. K. Heussi ἐπικρίναντος τὴν ἐργασίαν ταύτην, τονίζει, ὅτι ἔνεκα τοῦ λόγου ἀκριβῶς τοῦτου ὁ τρόπος τῆς ἑρμηνείας τῆς Γραφῆς καὶ ἰδιαιτέρως ἡ ἀλληγορικὴ ἐξήγησις ἀποτελεῖ διὰ τὴν σπουδὴν τοῦ Κλήμεντος βασικὸν πρόβλημα, ζήτημα συγχρόνως κεντρικὸν ὅσω καὶ πρωταρχικόν. Παρὰ τοῦ κ. M. Munk ὑπεστηρίχθη, ὅτι πᾶσα ἔκθεσις ἀφορῶσα ἐπὶ τὴν πνευματικὴν παραγωγικότητα τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ φιλοσόφου καὶ θεολόγου πρέπει νὰ ἀρχῆται ἀπὸ τῆς παρ' αὐτοῦ ἀλληγορικῆς ἐξηγήσεως τῆς Γραφῆς (S. 212). Ἐὰν δὲν ἀπατώμεθα, τοιαύτη ἀποφίσις ὑπεστηρίχθη καὶ παρὰ τοῦ P. Heinisch ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτοῦ «*Der Einfluss Philos auf die älteste christliche Exegese. Münster*» (1908). Κατ' ἀτυχὴ σύμπτωσιν ὁ συγγραφεὺς τῆς προκειμένης μελέτης δὲν εἶχεν, ὡς θὰ ἔπρεπεν, ὑπ' ὄψιν του καὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ P. Heinisch.

Ὁ Κλήμης δὲν ἐμφανίζεται ἐνδιαφερόμενος ὡς πλεῖστον πρὸς τὸν καθορισμὸν τῆς μεθόδου τῆς ἐξηγήσεως τοῦ συμβολισμοῦ τῆς Γραφῆς. Οἱ κανόνες, οὓς ἐν τοῖς συγγράμματί του ὑποδηλοῖ, εἶναι βεβαίως ἐρκοῦντως τολμηροί. Πλὴν τοῦτο δὲν φαίνεται ἐκπληκτικὸν εἰς τὸν ἀναλογιζόμενον, ὅτι ὁ Κλήμης δὲν συνεδέετο μετὰ τῆς Γραφῆς ὡς μετ' ἀγνώστου τινοῦ εἰς αὐτὸν κείμενον. Οὗτος ἐξηγεῖ τὰ ἱερά βιβλία, «*τὰς θεοπνευστὰς ταύτας γραφὰς*» (Προτρ. I. 65. 4) διαπεποτισμένους, ἐμψυχούμενος καὶ ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἐν τῆς προφορικῆς κατηχήσεως κατείχε τοὺς θησαυροὺς τῆς ζωῆς χριστιανικῆς παραδόσεως. Ἡ προφορικὴ διδασκαλία ὑπῆρχεν ἐν συνεχείᾳ ἐσωτερικῶς συνδεδεμένη μετὰ τῶν γραφικῶν κειμένων καὶ ἡ δογματικὴ θεολογία δὲν ὑφίστατο οὕτως, ὥστε νὰ παρεμβάλληται μετὰ τούτων καὶ τῆς ἀπὸ στόματος κατηχήσεως. Ἡ δογματικὴ θεολογία ὑφίσταται κατὰ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου χριστιανικοῦ αἰῶνος ἐν σπέρματι καὶ ἀκριβῶς εἰς τὰς προσπαθείας τῶν Ἀλεξανδρινῶν θεολόγων ὠφείλετο ἐν πλείστω μέρει ἡ γένεσις καὶ ἀνάπτυξις αὐτῆς ἐπὶ μακρὸν ἕως χρόνου ἐντός τοῦ πλαισίου τῆς γραφικῆς ἐξηγήσεως.

Θὰ ἡδύνατό τις ἐνταῦθα νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι παρὰ τῷ Κλήμεντι τὰ βιβλικὰ κείμενα δὲν παρεμβάλλονται κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς ἐπιθεβαιωτικὰ τῶν διδασμάτων του στοιχεῖα, ἀλλ' οὔτε καὶ ὡς συνήθης πηγὴ τῶν ἀποφάνσεών του. Πλέον φιλόσοφος καὶ ἠθικολόγος ἢ βιβλικὸς ἑρμηνευτὴς προχωρεῖ τὴν ὁδὸν του χωρὶς νὰ εὐρίσκηται συνεχῶς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς ἰδέας του διὰ τῶν ἱερῶν κειμένων.

Ἀναμφιβόλως ἡ μελέτη αὕτη ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ της καὶ ἀπέδειξε τὸν συγγραφέα της ἱκανὸν γνώστην τοῦ φιλοσοφικοῦ καὶ θεολογικοῦ περιεχομένου τῶν ἔργων τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ φιλοσόφου καὶ θεολόγου Κλήμεντος.

Kischhoff Kilian, Die Ostkirche betet, Hymnen aus den Tagzeiten der Byzantinischen Kirche. Vierte bis Sechste Fastenwoche. Verlag J. Hegner. Leipzig 1936. S. 318.

Ἡ ὑπὸ τὸν λίαν ἑλευστικὸν τίτλον «Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία προσεύχεται» ἀρξασμένη ἀπὸ μακροτέρου ἔκδοσις σειράς κομφοτάτων τευχῶν περιεχόντων ἐν γερμανικῇ μεταφράσει, παρὰ τοῦ καθολικοῦ Καθηγητοῦ κ. K. Kischhoff γενομένη, τοῦς σπουδαιότερους ὕμνους τοῦ Τριψιδίου ἡμῶν συνεχίζεται ἐπιτυχῶς, ἐκδοθέντος ἤδη καὶ τοῦ τρίτου τεύχους.

Τὸ πρῶτον περιεῖχε τοὺς χαρακτηριστικωτέρους ὕμνους τῆς πρὸ τῆς νηστείας περιόδου, τὸ δεύτερον τοὺς ὕμνους τῶν τριῶν πρώτων τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς ἑβδομάδων, τὸ παρὸν δὲ τεῦχος περιεῖχε τοὺς ὕμνους τῶν ἀπὸ τῆς τετάρτης καὶ τῆς ἕκτης ἑβδομάδος συμπεριλαμβανόμενων ἀκολουθιῶν.

Ἡ μεταφρασις ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκδόσεως τοῦ 1879: «Τριῶντον κατανυκτικὸν περιέχον ἄπασαν τῶν ἀνήκουσαν αὐτῷ ἀκολουθίαν τῆς Ἀγίας καὶ μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Ἐκδοσις πρώτη». Ταύτης προτάσσονται λειτουργικαὶ ἐπισημειωματικαὶ παρατηρήσεις, γραφεῖσαι μετὰ πολλῆς ἀκριβείας παρὰ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Anton Baumstark. Αἱ ἐν τέλει παρατιθέμεναι ἐπεξηγηματικαὶ τοῦ κειμένου σημειώσεις εἶναι ἐπαρκῶς διεφωτιστικαί. Τὰ περὶ τοῦ ὁσίου Ἰωάννου τοῦ συγγραφέως τῆς Κλίμακος ἢ τοῦ Σχολαστικοῦ ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας περιληπτικῶς λεγόμενα παρέχουσι πιστὴν εἰκόνα τῶν ὀρθοδόξων ἀπόψεων.

Ἰδιαιτέραν ἐπιτυχίαν εἰς ἀποδοτικότητα σημεῖοι ὁ μεταφράστης ἐν τῇ Ἀκολουθίᾳ τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου. Εἶναι ἄκρως εὐχάριστον ὅτι τελικῶς ἐγένετο τόσῳ μάλιστα ἐπιτυχῆς γερμανικῇ μεταφράσει τοῦ θαυμασιωτάτου πρὸς τὴν Ὑπέρμαχον Στρατηγὸν ποιήματος, τοῦ συναρπάζοντος τὴν θρησκείουσαν ψυχὴν, διότι ἀναπληροῦται κενόν, οὔτινος τὴν πλήρωσιν πάντοτε ἐζήτουν οἱ περὶ τὸν ὕμνον τοῦτον ἀπὸ τε φιλολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀπόψεως ἐπασχοληθέντες.

Ἐδόχμεθα τὴν ἐπέκτασιν τῆς λαμπρᾶς μεταφραστικῆς ἐργασίας ταύτης καὶ εἰς τὰ ἄλλα λειτουργικὰ καὶ ὕμνολογικὰ διβλία μας. Αὕτη συντελεῖ σπουδαίως εἰς τὴν ἀμεσώτεραν καὶ πληρεστέραν γνωριμίαν τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας μας παρὰ τῶν Ἑτεροδόξων. Οἱ ὕμνολογικοὶ θησαυροὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀντλοῦντες πλοῦτον ἰδεῶν ἀπὸ τὰς αἰωνίους πηγὰς τοῦ εὐσεβῶς ἐνοραθέντος χριστιανικοῦ ἐσωτερισμοῦ καὶ περικλείοντες ὕψηλοτάτας ἐννοίας ἀποτελοῦσιν, ὡς ὀρθῶς ἐλέχθη, «σχολεῖον ζωῆς» πρὸς ἀκριβεστέραν γνῶσιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησιαστικῆς θεωρίας καὶ πράξεως.

I. Δ. ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ

Urkirche und Frühkatholizismus ὑπὸ Albert Ehrhard, 328 σ. μετὰ εἰκ. Τιμᾶται 5,40 μάρκων. Ἐκδοθὲν ὑπὸ ἧς Buchgemeinde, Bonn, 1935.—

Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐξεδόθη ὡς τὸ πρῶτον τμήμα τοῦ πρώτου τόμου διμεροῦς ἔργου ἐπιγραφομένου «Die hatkolisiclc Kische im Wandel der Zeiten und der «Völker» » καὶ τοῦ ὁποῖου ὁ πρῶτος τόμος φέρει τὸν τίτλον «Die Kirche im Bereich der alten Völker».

Ἐν τῷ ἐκδοθέντι τμήματι φθάνει ὁ σ. μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι θὰ περιλάβῃ τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῶν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Βυζαντίου μετὰ τῶν ἀπ' αὐτῶν προσελθουσῶν ἐκκλησιῶν τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς Ρωσσίας τέλος δὲ τὰς ἀπ' αὐτῆς ἀποσχισθείσας ἐθνικὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς.

Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ἔργου θὰ ἀπασχολῇ ἡ ἐκκλησία τῆς Δύσεως ἐν τῷ ἔργῳ αὐτῆς μετὰ τῶν ἐκ τῆς εἰσορῆς τῶν γερμανικῶν φύλων δημιουργηθέντων ἐθνῶν. Καὶ τὸ μέρος τοῦτο θὰ διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ μὲν θὰ πραγματεύεται τὸν μεσαίωνα τὸ δὲ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν.

Διὰ τῆς τοιαύτης τοῦ ὕλικου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας κατατάξεως ὁ σ. εἰσάγει δύο νέα στοιχεῖα ἀφορῶντα τὴν Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν. Πρῶτον ἐηλ. δὲν χρησιμοποιοεῖ τὴν μέχρι τοῦδε καθιερωμένην κατάταξιν εἰς τρεῖς περιόδους, ἧτοι ἀρχαίαν, μέσην καὶ νεωτέραν, φρονῶν ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ ἐκκλησία μέχρι τοῦ 1453 ἔμεινεν ἄθικτος ἐν τῇ ἐξελιξεί αὐτῆς ἐκ τῆς ἀναστατώσεως, ἣν ἐπέφεραν ἡ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ 5. αἰ. ἐπισυμβᾶσα μετανάστευσις τῶν βαρβάρων φύλων. Δεύτερον φαίνεται ὅτι ὁ σ. ἀποσκοπεῖ νὰ ἀξιῶσῃ μεγαλυτέρας προσοχῆς τὸ τμήμα τοῦτο τῆς ἐκκλησίας, ὡς δύναται τις νὰ συναγάγῃ ἐκ τῆς ἀφιερώσεως σχεδὸν ἐνὸς ὁλοκλήρου τόμου εἰς αὐτό, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συνέβαινε ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ἐκδοδομένοις ἔργοις, τοῦ τμήματος τούτου ἀποτελοῦντος κατὰ τὸ πλεῖστον εἶδος παραρτήματος μὴ ἔχοντος ἐξαιρετικὴν σημασίαν.

Τοῦ μετὰ χεῖρας τόμου τὸ πρῶτον μέρος ἀφιερῶται εἰς τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν πρωτοχριστιανικὴν ἐκκλησίαν, τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας μέχρι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ἐν τῇ διαπραγματεύσει τῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων ὁ σ. ἐπιμένει εἰς τὴν περιγραφὴν ὄχι μόνον τῶν ἐξωτερικῶν γεγονότων τῆς ἐκκλησίας (ἧτοι διωγμῶν καταπολεμήσεως τῶν αἰρετικῶν κλπ.) ἀλλὰ, καθ' ὅσον τὸ ἐπιτρέπουσιν αἱ πηγαί, καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων καὶ τῆς δράσεως τῶν ἐξεχουσῶν αὐτῶν μορφῶν. Οὕτως ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἔργου

εἶναι ἔχει μόνον διὰ τὸν εἰδικόν, ἀλλὰ καὶ διὰ πάντα μεμρφωμένον εὐχάριστος. Εἰς τοῦτο συντελεῖ ἔτι μᾶλλον ἢ ἔλλειψις τοῦ πλήθους τῶν παραπομπῶν, ἢ ὅποια χωρὶς νὰ τῷ ἀφαιρεῖ τι ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ ἀξίας τὸ καθιστᾷ ἐξαιρετικῶς εὐανάγνωστον

Τὶ τὸ νέον ὅμως πρόκειται νὰ συνεισφέρῃ σήμερον διβλίον, τὸ ὁποῖον πραγματεύεται τὴν ἐποχὴν τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, ἢ περὶ τῆς ὁποίας φιλολογία τόσον εἶναι κεκορεσμένη; Ἐκ πρώτης ὄψεως ἢ εἰς τὸ ἐξῆς ἐκδοσις παντὸς διβλίου ἀφορῶντος τὴν ἐποχὴν ταύτην φαίνεται πράγματι ἄσκοπος καὶ ἀνωφελής. Ἐν τούτοις ἀφοῦ ἀναγνώσῃ τις τὸ διβλίον τοῦ δοκίμου καθολικοῦ ἱστοριογράφου δὲν θὰ δύναται νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν γνώμην αὐτοῦ ταύτην. Διότι ἀκριβῶς σήμερον, μετὰ τὴν κατασίγασιν τῶν μεγάλων ἐπιστημονικῶν ἐρίδων περὶ τῆς γνησιότητος τῶν βασικῶν τῆς πίστεως καὶ ἐπομένως καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκκλ ἱστορίας πηγῶν, ἐπὶ τῇ θάσει τοῦ διαφωτισθέντος καὶ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ εἰς φῶς ἐλθόντος νέου ὕλικου, καθίσταται ἡ ἀνάγκη φανερὰ ὅπως ἔχη τις μίαν ὁλοκληρωτικὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, ὡς πράγματι ὑπῆρξε μετὰ τῶν φωτεινῶν αὐτῆς παραδειγμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν σκιερῶν αὐτῆς πλευρῶν. Πράγματι δὲ ἀναγινώσκων τις τὸ διβλίον τοῦ κ. Ehrhard, ἀπηλλαγμένον ἀπολογητικοῦ καὶ πολεμικοῦ χαρακτήρος, αἰσθάνεται ὅτι ζῆ ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ ταύτῃ. Διότι ὁ σ. οὐδαμῶς διστάζει νὰ παρουσιάσῃ καὶ τὰς πληγὰς τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας. Τὸ τοιοῦτον θεβαίως ἐνθ' ἀφ' ἑνὸς κατακτᾷ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀναγνώστου ἀφ' ἑτέρου οὐδαμῶς μειεῖ τὴν ἐκτίμησιν αὐτοῦ ἔναντι τῆς ἐκκλησίας τῶν μαρτύρων, τῆς ὁποίας αἱ ἐξαιρετοὶ μορφαὶ παρουσιαζόμεναι ἀνάγλυφοι πρὸ αὐτοῦ ἀποτελοῦσιν διαρκῆ παρόρμησιν πρὸς μίμησιν.

Χαρακτηριστικὸν τῆς σαφηνείας καὶ τῆς ἀπλότητος, συγχρόνως δὲ καὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ ἔργου εἶναι τὸ περὶ Γνωστικισμοῦ καφάλαιον (σ. 167—195), ὅστις παρὰ τὸ πολὺπλοκον αὐτοῦ καὶ δυσνόητον παρουσιάζεται ἀπλοῦς καὶ εὐληπτος.

Βεβαίως ἐπὶ σημείων τινων θὰ εἶχέ τις νὰ ἐκφράσῃ ἀμφιβολίας τινὰς καὶ παρατηρήσεις. Οὕτω π.χ. ἐπὶ τοῦ ἐὰν εἶναι δυνατόν νὰ ὀνομάσῃ τις τὰς τρεῖς περιόδους τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας μέχρι τοῦ ἔτους 100 μ.Χ. κατὰ τοὺς τρεῖς κορυφαίους ἀποστόλους Πέτρον (σ. 9 ἐξ.), Παῦλον (σ. 32 ἐξ.) καὶ Ἰωάννην (σ. 97 ἐξ.), ὅπερ προϋποθέτει σχηματικὴν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐξέλιξιν, ὑπενθυμίζουσαν τὴν ὑπὸ τῆς σχολῆς τῆς Τυβίγγης ὑποστηρικθεῖσαν Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι ὁ σ. παραδέχεται ἐξέλιξιν καὶ ἐπὶ ἄλλων θεμελιωδεστέρων θεμάτων ὡς π.χ. τῆς θ.

εὐχαριστίας, ἃν καὶ δὲν διατυποῖ ἀπολύτως καθαρῶς (σ. 68), ἐπίσης ἐν τῇ διαμορφώσει τῶν τριῶν βαθμῶν τῆς ἱερωσύνης φρονῶν ὁμοως, ἀντιθέτως πρὸς τοὺς προτεστάντας θεολόγους ὑποστηρίζοντας τὴν ἐκ τοῦ ἀξιώματος τοῦ πρεσβυτέρου ἐξέλιξιν τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος, ὅτι ἐκ τούτου ἀρχικῶς ὑπάρχοντος διεμορφώθη μεταγενέστερος τὸ τοῦ Πρεσβυτέρου (σ. 62).

Ἐν τῇ χρονολογίᾳ τῶν τοιχογραφιῶν τὴν ἐν ταῖς κατακόμβαις τῆς Ρώμης λεγομένης «Flavier Galerie», φαίνεται ὅτι ὁ σ. ἐξακολουθεῖ δεχόμενος τὴν ἄλλοτε κρατοῦσαν γνώμην (σ. 138), τὴν ἀνάγρουσαν αὐτὰς εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου μ.Χ. αἰ., ἢ ὅποια ἔμως ἐν τῷ μεταξὺ κατόπιν λεπτομερεστέρων ἐρευνῶν ἀπεδέχθη ἀσταθῆς. Ἐπίσης τὴν ἐμφάνειν τῆς αἰρέσεως τοῦ Μοντανισμού τοποθετεῖ ὁ σ. τῷ 177 μ.Χ. (σ. 195), ἐνῶ ἐν τῷ ἔτει τούτῳ ἔχομεν ἤδη ἐπιστολὴν τῆς ἐκκλησίας τῆς Λυῶν ἀφρώσαν τὴν αἵρεσιν καὶ προὑποθέτουσαν μεσολαβῆσαν τι διάστημα. Ὡσαύτως μετὰ τὰς τελευταίας ἐπὶ τοῦ θέματος γενομένης ἐργασίας δὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ἢ ἐκ τῶν φρυγικῶν εἰδωλολατρικῶν θρησκειῶν ἐπὶ τοῦ Μοντανισμού ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν φαίνεται ὁ σ. ἔτι δεχόμενος (σ. 196). Ἡ ἐν σ. 130 διατυπουμένη γνώμη, καθ' ἣν οἱ χριστιανοὶ ἀπεῖχον τῶν ἀξιοτάτων, ἐπαγγελματῶν καὶ ἐργασιῶν, αἱ ὅποιαι ἤρχοντο πῶς εἰς συνάφειαν μετὰ τῆς εἰδωλολατρείας δὲν εἶναι δυστυχῶς οὔτε διὰ τὴν ἀρχαίαν περίοδον ἀπολύτως ὀρθῆ. Ἄρκει νὰ ἀναγνώσῃ τις μόνον τὸν Τερτυλλιανόν, ἵνα πεισθῇ περὶ τοῦ ἐνεννίου.

Ἐπὶ θεμελιωδεστέρων θεμάτων, ὅπως π.χ. ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἔναντι τῆς χριστ. ἐκκλησίας (σ. 313) θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ σ. ὑπερτιμᾷ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου παραλείπει νὰ ἀναφέρῃ τὰ ἐπακολουθήσαντα μειονεκτήματα. Ἐν τῇ ἐξετάσει ὁμοως τῆς προσωπικῆς ζωῆς τοῦ αὐτοκράτορος ὁ σ. παραμένει ἀντικειμενικὸς (σ. 321). Ὑπερβολικὸς ἐπίσης εἶναι ὁ σ. ἐνίοτε ἐν τῇ προσπαθείᾳ αὐτοῦ ὅπως ὑποστηρίξῃ τὸ πρωτεῖον τῆς τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης (σ. 121). Οὕτω π.χ. ἐκ τῆς φράσεως τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς τοῦ ἀγίου Ἰγνατίου «ἡ προκαθημένη τῆς ἀγάπης» (δηλ. ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης), προσπαθῇ νὰ συναγάγῃ ὑπὲρ τοῦ πρωτείου συμπεράσματα (σ. 213). Ἀλλαχοῦ ὁμοως ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος (π.χ. ἐν σ. 216) παρατηρεῖ τις παρὰ τῷ σ. τὴν ἰδίαν ἀντικειμενικότητα ἢ ὅποια χαρακτηρίζει τὸ βιβλίον αὐτοῦ. Ἐπ' αὐτῆς βασίζεται καὶ ὁ διδόμενος εἰς τὸν αὐτοκράτορα Διοκλητιανὸν χαρακτηρισμὸς, τῷ ὁποίῳ ὁ σ. παρὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἔναντιον αὐτοῦ προκατάληψιν, δὲν παραλείπῃ νὰ ἀπονεύμῃ τὸ δίκαιον (σ. 288 ἐξ.).

Πάντως τὸ ἔργον, ὡς σύνολον, ἱκανοποιεῖ τὸν ἀναγνώστην καὶ δὲν θὰ εἶχε τις ἢ νὰ εὐχηθῆ τῷ συγγραφεῖ τὴν αὐτὴν καὶ ἐν τοῖς ἀκολούθοις τόμοις ἐπιτυχίαν.

ἹΕΡ. ἹΕΡ. ΚΟΤΣΩΝΗΣ

Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, Περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς τῆς ἐπεμβάσεως τῶν Ρώσων εἰς τὰ ζητήματα τῆς Ἀνατολῆς, Ἀνακοίνωσις ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν. Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἔτ. 1937, τομ. 12ος, σ. 156—167.

Τοῦ αὐτοῦ: Τὸ Σύνταγμα καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας») Ἐν Ἀθήναις 1936.

Τοῦ αὐτοῦ: Τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἐσοτῆς τοῦ Πάσχα μετὰ τὴν Α΄ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπιστ. Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1936) Ἐν Ἀθήναις 1936.

Γενναδίου Μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως, Σημειώσεις περὶ τινῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ναῶν καὶ ἰδίως τοῦ Πατριαρχείου, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἔργου τοῦ Γερμανοῦ Βυζαντιολόγου, Α. Μ. Schneider «Byzance». Ἐν Κόπλει 1937. Ὁ δοκιμώτατος περὶ τὰς ἱστορικὰς μελέτας ἀσχολούμενος Σεβ. Μητροπολίτης Ἡλιουπόλεως κ. Γεννάδιος ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ ἐπιστημονικῇ πραγματείᾳ ποιεῖται παρατηρήσεις εἰς τὰς μέχρι τοῦδε δημοσιευθείσας εἰδήσεις περὶ τῶν ναῶν καὶ Μονῶν τῆς Κόπλεως ἐξ ἀφορμῆς τοῦ περὶ Βυζαντίου συγγράμματος τοῦ Α. Μ. Schneider καὶ καθορίζει ἀκριβοστέραν τὴν τοποθεσίαν αὐτῶν. Ἡ πραγματεία ἀποτελεῖ σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Πατριαρχείου Κόπλεως κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους.

Ἀρχιμ. Ἀθηναγόρα Καββάδα, Τὸ ὑπερέραν ἢ ἡ Ἀπόκοσμος ζωὴ ἀπὸ ὀρθοδόξου ἀπόψεως, Νέα Ὑόρκη 1937. Προλογιζόμενος τὴν καλλίστην ταύτην μελέτην ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς προσφωῶς λέγει ὅτι «ἔσφ θαυτοτερον τὸ πρόβλημα τοῦ θανάτου μελετῶμεν τόσφ εὐκολώτερον καὶ καλύτερον λύμεν τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς» Ὁ Ἀρχιμ. Ἀθηναγόρας Καββάδας παρέχει ἀληθῶς θαυστοχάστειν ἔρευναν περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ θανάτου καὶ λύει τὰς περὶ αὐτοῦ ἀπορίας καὶ καθορίζει τὴν ἐννοίαν τῆς ἀληθοῦς ζωῆς καὶ τῶν ἀπολαύσεων αὐτῆς, ἐξετάζει τὴν μέσσην κατάστασιν τῶν ψυχῶν, τὰ κατὰ τὸν Ἄδην, τὰς ἀμειβάδας καὶ πεινάς εἰς τὴν πέραν τοῦ τάφου ζωὴν καὶ λύει ἐπιτυχῶς πλεῖστα συναφῆ προβλήματα τοῦ θανάτου καὶ τῆς ζωῆς. X.

Κυπριακαὶ σπουδαί, Ἔτ. Α΄. Τομ. Α΄. Ἐν Λευκωσίᾳ 1937. Αἱ «Κυπριακαὶ Σπουδαί» ἐκδίδονται περιοδικῶς ὑπὸ ὀμωνύμου Ἑταιρείας» Ἰδρυθείσης τῇ 1936, δημοσιεύονται δ' ἐν αὐταῖς πρωτότυποι μελέται ἀναγόμεναι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Κύπρου. Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ πρώτῳ τόμῳ ὁ κ. *Ἀχ. Κ. Αἰμιλιανίδης* διαπραγματεύεται περὶ τῶν προνομίων τῶν ἀλλοδαπῶν καὶ τῶν διομολογήσεων ἐν Κύπρῳ (σ. 1—59) αἰτινες ἴσχυσαν μέχρι τοῦ 1927 ὅτε κατηργήθη πᾶσα διάκρισις μεταξύ «κυπριακῆς» καὶ «ἀλλοδαπῆς» ἀγωγῆς. Ὁ κ. *Κ. Σπυριδάκης* ἐξετάζει τὰ τῆς πολιτείας τῆς πόλεως Ἰδαλίου (σ. 61—78) ἣτις ἤκμασε τὸν ε΄ π. Χ. αἰῶνα ἔχουσα ἑλληνικὸν καὶ φοινικικὸν πληθυσμὸν, ἔκειτο δὲ εἰς τὸ κέντρον τῆς νήσου. Ὁ κ. *Γ. Χ. Παπαχαράλαμπος* ἐκθέτει τὰ ἔθιμα, προλήψεις καὶ δεσποδαιμονίας τῶν Κυπρίων (σ. 79—88) συγκρίνων αὐτὰς πρὸς τὰ τῶν ἀρχαίων. Ὁ κ. *Ν. Κληρίδης* ἀσχολούμενος περὶ τὴν Κυπριακὴν Ἀγιογραφίαν δημοσιεύει μετὰ προλεγομένων τὸ κείμενον τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου Ἰωῆ (σ. 82—132), ὅστις ἠσχόητευσεν ἐν Τραχειῶ, μεταξύ Ἀμμοχώστου Λάρνακος, ὑπῆρξε δ' ἐκ τῶν λεγομένων Ἀλαμάνων (Στρατιωτικῶν) Ἀγίων, τῶν ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081—1118) διασπαρέντων εἰς τὴν νήσον Κύπρου. Ὁ καθηγητῆς κ. *Π. Σιούτας* ἐξετάζει τὰς ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς Κύπρου ξένας λέξεις. Τέλος ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. *Γ. Σιωτηρίου* δημοσιεύει πραγματείαν περὶ τοῦ Ναοῦ καὶ τοῦ Τάφου τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα παρὰ τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου (σ. 175—185). Ὁ ναὸς τοῦ Ἀπ. Βαρνάβα κτισθεὶς ἐν τῷ τέλει τοῦ ε΄. καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ στ΄. αἰῶνος ὑπέστη ἐπανειλημμένας ἐπισκευάς, ὧν ἡ τελευταία ἐγένετο ἐν τέλει τοῦ ιζ΄. καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ιη΄. αἰῶνος. Εἶναι σχεδὸν ὁμοίος πρὸς τὸν τοῦ ἀγ. Λαζάρου τῆς Λάρνακος. Ἡ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ ἐνεργηθεῖσα σκαφικὴ ἔρευνα συνέβαλεν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τοῦ ναοῦ καὶ διεφώτισε τὰ κατὰ τὴν θέσιν τοῦ τάφου τοῦ Ἀποστόλου, ὅστις ἔκειτο δεξιὰ τοῦ ἱεροῦ Βήματος.